

Takács László, *Nero. Politikusi arcképvázlat*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2010, 254 oldal, 4000 Ft.

A zsarnoki uralmi rendszerek egyik leg-
régebbikébe, Nero császárságába nyújt
berekintést Takács László monográfiája.
Amint azt a szerző műve bevezetőjében
hangsúlyozza, nem csupán a zsarnok
tetteit kívánja bemutatni, illetve nem a
„művész” Nerót állítja elének, hanem a
politikus Nerót. A könyv egyik alapvető
kérdése, hogy miképpen tudta másfél
évtizedig megtartani hatalmát egy olyan
önkényesen viselkedő és időnként nyil-
vánvalóan az örültség határát súroló,
vagy akár azt át is lépő uralkodó, mint
Nero. Takács László monográfiájának
egyik legjelentősebb eredménye, hogy
az egész kérdést a korabeli római politi-
kai-szellemi-kulturális életbe beágyazva
járva körül. Amint ugyanis a bevezetőben
megfogalmazza: „...tökéletes egyedura-
lom nem létezik. Még ahhoz, hogy egy
abszolút hatalommal bíró uralkodó meg-
tartsa uralkodói pozícióját, olyan erős
politikai szövetségesekre van szüksége,
akik legitimálják hatalmát, és segítenek
fönntartani az általa megjelenített poli-
tikai uralmat” (16. o.). A mű tehát nem
csupán Nero portréját tárja elének, hanem
azokat a politikai köröket, szövetségese-
ket és hatalmi tényezőket is, amelyek a
császár hatalmát támogatták uralkodásá-
nak egyes szakaszaiban.

Tény, hogy a későbbi történetírás
meglehetősen negatív színben mutatta
be Nero uralkodását. Amint arra Takács
László a bevezetőben utal, már Josephus
Flavius is így fogalmazott: „... Nero tör-
ténétét sokan megírták, s ezek közül né-
melyek, hálából a nekik jutott kegyekért,
szándékosan leplezték az igazságot, má-
sok pedig gyűlöletből s rosszindulatból
hazugságokkal rágalmazták meg s ezért
megetést érdemelnek.” (Jos. Flav. *Ant. Jud.* XX. 8, idézi Takács 17. o.)

Éppen ezért Takács László elsőként a
rendelkezésünkre álló forrásanyagot mu-
tatja be. Nero korához alapvetően három
történetírói forrásunk van: Tacitus, Sue-
tonius, valamint Cassius Dio. Mivel a
közülük legkorábbi Tacitus sem élte meg
személyesen a korszakot, ezért a mono-
gráfia szerzője részletesen foglalkozik a
fenti három történetíró lehetséges forrá-
saival. A történetírók közül Nero köréhez
tartozó Cluvius Rufust tekinti a legmeg-

bízhatóbb forrásnak, míg Flavius Rus-
ticius és az idősebb Plinius kifejezetten
ellenségesek a császárral szemben, nem
utolsósorban azért, mivel maguk is a sze-
natori ellenzék képviselői voltak, illetve
ahhoz álltak közel. A korabeli emlékirat-
ok (például Agrippina, vagy a kor híres
hadvezérei, Domitius Corbulo vagy Sue-
tonius Paulus) használatára Takács László
feltételezése szerint a történetírók által
ismertetett „bennfentes” adatok utalnak
(például Nero születése, gyermekkora
stb.). A források harmadik csoportját a
„féltörténeti” művek alkották, például
az életrajzok. A monográfia alapvetően
a nerói korszakról szóló historiográfiai
feldolgozás, ezért a szerző csak utal a
történetírói forrásokon kívül felhasznál-
ható egyéb írott és tárgyi forrásokra, a ré-
gészeti leletekre, a feliratokra és a római
pénzre. Az utóbbi forráscsoportot tal-
lán érdemes lett volna bevonni a vizsgá-
lás tárgykörébe, hiszen a könyv sokat
foglalkozik a hatalom megtartásának és
gyakorlásának különféle korszakaival,
márpedig a történetírói források mellett
éppen a pénzek által közvetített császári
üzenetek azok, amelyek ehhez elsőrangú
forrásként használhatók.

Betekintést nyerhetünk a nerói hatal-
mi ideológiába is, amely tulajdonképpen
Seneca nevéhez köthető. Ő volt az, aki
elkészítette Claudius császár gyászbe-
szédét, amelyet Nero a temetésen olva-
sott fel. A fő programpontként meghir-
detett *clementia* a fiatal uralkodó trónra
lépésével beköszöntő új aranykor ígére-
tét hordozza magában. A könyv szerző-
je Nero uralkodását három fő szakaszra
osztja. Az első a *quinquennium Neronis*,
amely a császár trónra kerülésétől Agrip-
pina meggyilkolásáig tart (Kr. u. 54–59),
a második Burrus és Octavia haláláig
(Kr. u. 59–62), a harmadik pedig a Nero
haláláig tartó időszak (Kr. u. 62–68).
A korszakok azt a folyamatot tükrözik,
ahogy az egyre önállóbb hatalomra áhí-
tozó császár fokozatosan szabadul meg
az uralmát korlátozó személyektől és
csoportoktól.

Uralkodása kezdeti szakaszában (*Quin-
quennium Neronis*) Nero legitimációs
gondokkal küzdött. Augustushoz és a Lu-
lius–Claudius-dinasztiához anyai ágról
kötődött, így alapvetően Agrippina poli-
tikai sikere volt az, hogy Claudius saját
vér szerinti fiával, Britannicussal szem-
ben Nerót jelölte ki örökösének. Ezzel
viszont Agrippina vissza is élt, hiszen

igényt formált arra, hogy beleszóljon a
politikába. Ráadásul Nero trónra lépé-
se gyökeresen különbözött elődeitől,
hiszen Claudius halála után Nero azon-
nal átvette a parancsnokságot a császári
gárda felett, így a szenátust gyakorlatilag
kész helyzet elé állították. Uralkodásának
első időszakában a politikai hatalom va-
lójában nem az ifjú császár, hanem anyja,
Agrippina, a császár nevelője, Seneca és
a testőrparancsnok Burrus kezében volt,
így az első évek intézkedései inkább az
ő nevéhez köthetők. A korszak két fő
jelszava a hadsereg támogatása (*consen-
sus militum*) mellett a szenátussal való
hatalommegosztás (*auctoritas patrum*)
volt. A szenátusnak tett látványos enged-
mények elfedték azt a hatalmi harcot,
amely az önállóságra törekvő császár és
a hatalmat magának igénylő anyja között
bontakozott ki.

Takács László kiemeli, hogy Agrippi-
na meggyilkolásával Nero nemcsak „az
öt nyugvó erős anyai akarattól és ha-
talomvágytól” (108. o.) szabadult meg,
hanem Seneca és Burrus gyámkodásától
is függetleníttette magát. A két nagyhatal-
mű politikus ugyanis szintén szabadulni
akart a római politikai életben szokatlan-
ul aktív császárnétól, és bár a gyilkos-
ságban nem vettek részt, cinkos hallgat-
ásukkal megnyitották az utat Nero előtt
a politikai ellenfelekkel való leszámolás
előtt. Ugyanakkor Agrippina meggyilkol-
ását követően az önálló politikaformáló-
vá váló császárral szemben fokozatosan
szűkült Seneca és Burrus hatalma is.

A következő fordulópont a nagyha-
talmú testőrparancsnok, Burrus halála
(Kr. u. 62.) volt. Seneca – miután egyre
kevesebb befolyással volt egykori tanít-
ványára – önként vonult háttérbe. Az új
korszak látványos nyitánya volt a *Iuven-
alia*-ünnepségek megszervezése, vala-
mint az Augustianusok „rajongóhada”.
Ez volt a császár költő- és zenész-kar-
rierének a látványos nyitánya. Önálló
politikaformálóként Nero már az 59-es
évet követően a régi támogatók mellett
(később pedig inkább helyett) újakat ke-
resett és fokozatosan egy új vezető réteg
jelent meg a politikában. Takács László
rámutat arra, hogy a régi gárda politikai
hatalmukat és tekintélyüket veszített tag-
jai és az új vezető réteg megalkuvói nem
tudták megakadályozni, hogy a császár
olyan negatív politikaformálók befolyá-
sa alá kerüljön, mint például Ofonius Ti-
gellinus.

Kr. u. 62 után Nero egyre bizalmatlanabbá vált a szenátussal szemben, mivel az néhány kérdésben nem támogatta. Társadalmi bázisként egyre inkább a Róma városi népre kívánt támaszkodni, amelyet ingyen gabonával, ajándékokkal és páratlan látványosságokkal kápráztatott el. Ekkor került sor a nagy római tüzvészre is, amelyet az utókor hajlamos Nero számlájára írni. A császár ekkor már valóban kezdi elveszteni realitásérzékét, Takács László felsorolja a történetírók érveit és ellenérveit, amelyek alapján valószínűsíthető, hogy még Nero sem volt annyira örült, hogy az ő parancsára történt volna a város felgyújtása.

A következő évben, Kr. u. 65-ben beigazolódott Nero félelme: egy valódi összeesküvést tártak fel ellene, amelyben a római szenátorok jelentős része, köztük Nero támogatói is részt vettek. A császár számára keserű tanulság lehetett, hogy egykori nevelője és hatalmának egykori támasza, Seneca is belekeveredett az összeesküvése. Egy másik olvasat szerint viszont Nerónak kapóra jött a vád volt mestere ellen, hiszen – bár Seneca ekkor már évek óta távol tartotta magát a politikától – pusztán jelenléte is a korábbi időszakra emlékeztette folyamatosan a

császárt. A Piso-féle összeesküvést követően Nero teljes egészében negligálta a szenátust, és ahogy Takács László írja, „a művészetbe menekült”. Hatalmának kinyilvánítása mellett elhatalmasodó megalomániájának voltak a jelei Tiri-datésnek, Arménia királyának a fogadása Rómában és megkoronázása (amely emellett ugyanakkor nyilvánvalóan komoly külpolitikai siker volt), a korinthisi csatorna megépítésének elrendelése, vagy nagy görög „turnéja”, ahol egy sor művészeti és sportversenyen elindult, és természetesen mindegyiken győzelmet is aratott. Ezt követően Rómába visszatérve káprázatos diadalmenetben vonul be a városba, mintha valami nagyszabású hadjáratról térne haza győztesként. Sorsa ekkor azonban már megpecsételődött, mind a szenátusban, mind a provinciákban olyan ellenérzés halmozódott fel, amely felkelések kirobbanásához vezetett. Nero ezzel szemben már tehetetlen volt. A könyv bevezetőjében felvetett mottó, Nero állítólagos utolsó mondata („*Qualis artifex pereo!* – Mekkora művész vesz el velem!”) Takács László könyvének elolvasása után nyer teljes értelmet: meggyilkolása pillanatában a teljesen realitásérzékét veszített Nero

már nem az elveszített hatalmat sajnálja, hanem a legnagyobb művészi zseni pusztulását.

A könyvhöz tartozik még két kiegészítő fejezet. Az „Appendix I. Három fivér, avagy az Annaeus-fiúk politikai szövetsége” Seneca és fivéreinek életrajzát, valamint politikai pályafutásának ismertetését tartalmazza. Az „Appendix II. A Nero-kor proszopographiája” Kovács Mihály 1981-es könyve* alapján a Nero-kori Róma politikai szereplőinek lexikona, amely igen értékes részlettanulmány a korszak kutatói számára. Összességében elmondható, hogy Takács László Nero-monográfiája nemcsak alapos összefoglalása a császár uralkodásának, hanem alapvetően a historiográfiai adatokból kiindulva betekintést nyújt a korabeli Róma politikai köreibe, a korabeli politikai ideológiába és a hatalom gyakorlásának módozataiba.

Forisek Péter

* *A politikai ellenzék Nero korában. Proszopográfiai tanulmány a császárkori ellenzék történetének egy korszakából* (Klasszika-filológiai tanulmányok 4), Eötvös Loránd Tudományegyetem Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Budapest, 1981.